

RAQAMLI DISKURSDAGI PARALINGVISTIK VOSITALARNING AMALIY KO'RINISHLARI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i04.088>

Qodirova Shahnoza Xalil qizi
O'zJOKU

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli diskursda paralingvistik vositalarning amaliy ko'rinishlari, ularning turlari va kommunikativ jarayondagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida emoji, stiker, GIF, punktuatsiya belgilarining o'ziga xos qo'llanilishi, katta harflar, so'zlarni cho'zib yozish hamda ovozli xabarlar kabi vositalarning yozma muloqotni boyitishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, mazkur vositalarning hissiy ifodani kuchaytirish, kommunikativ ma'noni aniqlashtirish va noto'g'ri tushunishlarning oldini olishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Maqola raqamli kommunikatsiyada paralingvistik vositalarning lingvistik va pragmatik xususiyatlarini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Emoji, GIF, intonatsiya, kommunikatsiya, muloqot, multimodallik, paralingvistika, punktuatsiya, raqamli diskurs, stiker, yozma nutq

PRACTICAL ASPECTS OF PARALINGUISTIC MEANS IN DIGITAL DISCOURSE

Kadirova Shahnoza Khalil kizi
UzUJMC

Abstract: This article analyzes the practical manifestations of paralinguistic means in digital discourse, their types, and their role in the communication process. The study examines the specific use of emojis, stickers, GIFs, punctuation marks, capitalization, letter elongation, and voice messages, highlighting their role in enriching written communication. It also substantiates the importance of these means in enhancing emotional expression, clarifying communicative meaning, and preventing misunderstandings. The article is aimed at revealing the linguistic and pragmatic features of paralinguistic elements in modern digital communication.

Keywords: communication, digital discourse, emoji, GIF, intonation, multimodality, paralinguistics, punctuation, sticker, written speech

Kirish

Zamonaviy kommunikatsiya jarayonida til faqatgina soʻzlar orqali emas, balki turli qoʻshimcha vositalar yordamida ham ifodalanadi. Ana shunday vositalardan biri - paralingvistik vositalar boʻlib, ular nutqning maʼnosini boyitish, hissiy rang berish va kommunikativ taʼsirni kuchaytirishda muhim rol oʻynaydi. Anʼanaviy ogʻzaki nutqda bunday vositalarga intonatsiya, mimika, imo-ishora kabi unsurlar kirsa, raqamli muhitda ular oʻziga xos yangi shakllarda namoyon boʻlmoqda.

Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida insonlar oʻrtasidagi muloqot tobora koʻproq raqamli platformalar orqali amalga oshirilmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va turli onlayn platformalarda yuzaga kelgan diskursda esa paralingvistik vositalar alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki yozma shakldagi muloqotda ovoz ohangi, yuz ifodasi kabi tabiiy elementlar yoʻqligi sababli, foydalanuvchilar ularning oʻrnini bosuvchi vositalardan - emoji, stiker, GIF, turli grafik belgilar va punktuatsiya orqali foydalanadilar.

Shu bois, raqamli diskursdagi paralingvistik vositalarning amaliy koʻrinishlarini oʻrganish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada raqamli muloqotda keng qoʻllanilayotgan paralingvistik vositalarning turlari, ularning funksiyalari hamda kommunikativ jarayondagi oʻrni tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Raqamli diskurs va paralingvistik vositalar tushunchasi

Zamonaviy tilshunoslikda diskurs tushunchasi keng qamrovli boʻlib, u faqat matn bilan cheklanmay, balki kommunikativ jarayon, ijtimoiy kontekst va ishtirokchilar oʻrtasidagi munosabatlarni ham oʻz ichiga oladi¹. Raqamli diskurs esa internet va axborot texnologiyalari vositasida amalga oshiriladigan muloqot shakli boʻlib, u ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, forumlar va boshqa onlayn platformalarda yuzaga keladi. Bunday diskursning asosiy xususiyati uning yozma shaklda boʻlishi bilan birga, tezkorlik, interaktivlik va multimodallik bilan ajralib turishidir.

Paralingvistik vositalar esa nutqning bevosita lingvistik birliklariga kirmaydigan, biroq uning mazmunini toʻldiruvchi va boyituvchi elementlar hisoblanadi. Anʼanaviy ogʻzaki nutqda bunday vositalarga intonatsiya, ohang, pauza, mimika, jest va boshqa noverbal omillar kiradi. Ular nutqning hissiy rangini belgilash, maʼno aniqligini taʼminlash va kommunikativ taʼsirni kuchaytirishda muhim rol oʻynaydi.

Raqamli diskursda esa paralingvistik vositalar oʻziga xos shaklga ega boʻladi. Chunki bu muhitda yuz ifodasi, tana harakatlari yoki real ovoz ohangi kabi tabiiy elementlar toʻliq ishtirok etmaydi. Shu sababli foydalanuvchilar yozma nutqda ushbu kamchilikni turli belgilar, grafik vositalar va texnik imkoniyatlar orqali kompensatsiya

¹ van Dijk T.A. Discourse as Social Interaction // Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. – London; Thousand Oaks: SAGE Publications, 1997. – 336 p. – Available at: [https://books.google.co.uz/books/about/Discourse_as_Social_Interaction.html?id=QsAhSa3ZyIkC&redir_esc=y\(muroja_atsanasi: 25.04.2026\)](https://books.google.co.uz/books/about/Discourse_as_Social_Interaction.html?id=QsAhSa3ZyIkC&redir_esc=y(muroja_atsanasi: 25.04.2026)).

qiladilar. Natijada paralingvistik vositalar raqamli kommunikatsiyada yangi, o'ziga xos ko'rinishlarda namoyon bo'ladi².

Shuningdek, raqamli diskurs multimodal xususiyatga ega bo'lib, unda matn, tasvir, audio va video elementlar birgalikda qo'llaniladi. Bu esa paralingvistik vositalarning imkoniyatlarini yanada kengaytiradi. Natijada ular nafaqat nutqni to'ldiradi, balki mustaqil ma'no tashuvchi vosita sifatida ham faoliyat yuritadi.

Umuman olganda, raqamli diskurs va paralingvistik vositalar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ular zamonaviy kommunikatsiyaning samaradorligini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Raqamli kommunikatsiyada paralingvistik vositalarning namoyon bo'lishi

Raqamli diskursda paralingvistik vositalar an'anaviy og'zaki nutqdagi noverbal elementlarning o'ziga xos davomchisi sifatida namoyon bo'ladi. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, paralingvistik vositalar nutqni to'ldiruvchi va uni yanada mazmunli qiluvchi intonatsiya, ohang, pauza, mimika va imo-ishoralar kabi elementlardan iborat. Ushbu vositalar insonlar o'rtasidagi muloqotda hissiylikni ifodalash, ma'noni aniqlashtirish va noto'g'ri tushunishlarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli muhitda esa bu vositalar bevosita emas, balki bilvosita - ya'ni turli belgilar va vizual elementlar orqali ifodalanadi. Masalan, emoji va stikerlar foydalanuvchining hissiy holatini aks ettiruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Ular orqali yozma nutqqa hissiy rang berilib, matnning asl ma'nosi yanada aniqroq ifodalanadi. Tadqiqotlarda³ qayd etilishicha, paralingvistik vositalar aynan emotsiyaning yetkazish va muloqot samaradorligini oshirish vazifasini bajaradi.

Emojilar, stikerlar va GIFlarning qo'llanilishi

Emojilar, stikerlar va GIF tasvirlar asosan internet va mobil kommunikatsiya vositalarida keng tarqalgan bo'lib, ular yozma nutqni boyituvchi paralingvistik elementlar hisoblanadi. Ular insonning hissiy holatini, kayfiyatini va nutqqa bo'lgan munosabatini ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Birinchidan, bu vositalar ijtimoiy tarmoqlarda (masalan, Telegram, Instagram, Facebook) muloqotni jonlantirish uchun ishlatiladi. Oddiy matn ko'pincha hissiy rang-baranglikdan mahrum bo'lsa, emojilar orqali quvonch 😊, qayg'u 😞, hayrat 😲 kabi his-tuyg'ular oson yetkaziladi.

Ikkinchidan, stiker va GIFlar yanada boyroq vizual ifoda imkonini beradi. Ular harakat va obraz orqali murakkab hissiy holatlarni qisqa va aniq yetkazishga yordam beradi. Ayniqsa, norasmiy suhbatlarda bu vositalar nutqni yanada samimiy va tabiiy qiladi.

² Raximova N.U., Abduazizova D.A. Functional features of paralinguistic tools in English communication // Multidisciplinary Journal: Fundamental Research Scientific Journal. – 2025. – Vol. 1, No. 10. – P. 421–426.

³ Raximova N.U., Abduazizova D.A. Functional features of paralinguistic tools in English communication // Multidisciplinary Journal: Fundamental Research Scientific Journal. – 2025. – Vol. 1, No. 10.

Uchinchidan, bu elementlar yozma nutqda yuz ifodasi, imo-ishora kabi ogʻzaki muloqot komponentlarini qisman kompensatsiya qiladi. Shu sababli ular paralingvistik vositalar sifatida qaraladi.

Emojilar, stikerlar va GIFlar zamonaviy kommunikatsiyada nafaqat bezak, balki muhim semantik va emotsional yuk tashuvchi vositalardir.

Bundan tashqari, punktuatsiya belgilarining oʻziga xos qoʻllanilishi ham raqamli diskursda muhim oʻrin tutadi. Masalan, undov belgilarining takrorlanishi (!!!) yoki savol belgilarining ortiqcha ishlatilishi (???) nutqdagi urgʻu va intonatsiyani ifodalaydi. Bu esa ogʻzaki nutqdagi ovoz balandligi va ohangning yozma shakldagi koʻrinishi hisoblanadi.

Shuningdek, katta harflar (CAPS LOCK), soʻzlarni choʻzib yozish ("haaa", "zo'o'r") kabi vositalar ham paralingvistik element sifatida qaraladi. Ular orqali nutqning intensivligi, hissiyligi yoki urgʻusi ifodalanadi. Bu holat ilmiy manbalarda qayd etilgan ovozning balandligi, tempi va ohangiga mos keluvchi yozma vositalar sifatida talqin qilinadi.

Raqamli kommunikatsiyada GIF va memlar ham muhim paralingvistik vositalardan biridir. Ular koʻpincha vizual obraz orqali murakkab hissiyot yoki munosabatni ifodalaydi. Bu vositalar ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalgan boʻlib, tezkor va taʼsirchan kommunikatsiyani taʼminlaydi.

Yana bir muhim jihat - ovozli xabarlar (voice message) boʻlib, ular raqamli diskursda paralingvistik vositalarning eng toʻliq shakli hisoblanadi. Chunki bu yerda nutqning tabiiy elementlari - ohang, pauza, tezlik va urgʻu saqlanib qoladi. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, bunday vositalar muloqot jarayonini boshqarish va mazmunni aniq yetkazishda muhim rol oʻynaydi⁴.

Umuman olganda, raqamli diskursdagi paralingvistik vositalar zamonaviy kommunikatsiyaning ajralmas qismi boʻlib, ular yozma nutqni boyitadi, hissiylikni kuchaytiradi va oʻzaro tushunishni osonlashtiradi.

Paralingvistik vositalarning muloqot samaradorligidagi oʻrni

Paralingvistik vositalar muloqot jarayonining samaradorligini taʼminlovchi muhim noverbal omillardan biri hisoblanadi. Ular nutqning bevosita lingvistik birliklariga kirmasa-da, kommunikativ maʼnoni toʻldirish, aniqlashtirish va hissiy rang berishda katta ahamiyatga ega. Ogʻzaki nutqda intonatsiya, ohang, pauza, mimika va imo-ishoralar qanday vazifani bajarsa, raqamli diskursda bu funksiyalar emoji, stiker, punktuatsiya va boshqa grafik vositalar orqali amalga oshiriladi.

Paralingvistik vositalarning eng muhim funksiyalaridan biri - kommunikativ maʼnoni aniqlashtirishdir. Bir xil yozilgan jumla turli paralingvistik belgilar yordamida turlicha talqin qilinishi mumkin. Masalan, "yaxshi" soʻzi oddiy holatda neytral maʼno

⁴ Raximova N.U., Abduazizova D.A. Functional features of paralinguistic tools in English communication // Multidisciplinary Journal: Fundamental Research Scientific Journal. – 2025. – Vol. 1, No. 10.

bersa, emoji yoki undov belgisi bilan birga kelganda ijobiy yoki kinoyaviy ma'no kasb etadi. Bu esa noto'g'ri tushunishlarning oldini olishga xizmat qiladi.

Shuningdek, paralingvistik vositalar muloqotning hissiy komponentini kuchaytiradi. Raqamli muhitda yuzma-yuz muloqot imkoniyati cheklanganligi sababli, hissiyotlarni ifodalash qiyinlashadi. Shu holatda emoji, GIF va stikerlar foydalanuvchining kayfiyati, munosabati va emotsional holatini yetkazuvchi asosiy vositaga aylanadi. Natijada muloqot yanada jonli va tabiiy tus oladi.

Bundan tashqari, paralingvistik vositalar kommunikativ jarayonning tezkor va samarali kechishini ta'minlaydi. Qisqa vizual belgilar orqali uzun tushuntirish o'rnini bosish mumkin bo'ladi. Masalan, birgina emoji yoki GIF butun bir hissiy reaksiyani ifodalab bera oladi. Bu esa raqamli muloqotda vaqtni tejash va fikr almashinuvini tezlashtirishga yordam beradi.

Yana bir muhim jihat shundaki, paralingvistik vositalar ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Ular orqali suhbatdoshlar o'rtasida iliqlik, yaqinlik va norasmiylik muhiti yaratiladi. Bu esa kommunikatsiyaning samaradorligini oshirib, o'zaro tushunishni kuchaytiradi.

Umuman olganda, paralingvistik vositalar raqamli diskursda muloqotning nafaqat mazmuniy, balki hissiy va pragmatik jihatdan ham to'liq amalga oshishini ta'minlaydi. Ular zamonaviy kommunikatsiyaning ajralmas qismi sifatida uning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli diskursda paralingvistik vositalar zamonaviy kommunikatsiyaning ajralmas va muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular an'anaviy og'zaki nutqdagi noverbal vositalarning raqamli muhitdagi muqobili sifatida namoyon bo'lib, yozma muloqotni hissiy, mazmuniy va pragmatik jihatdan boyitadi. Emoji, stiker, GIF, punktuatsiya belgilarining o'ziga xos qo'llanilishi, katta harflar, so'zlarni cho'zib yozish hamda ovozli xabarlar kabi vositalar raqamli kommunikatsiyada fikr va hissiyotlarni aniq yetkazishda muhim rol o'ynaydi.

Umuman olganda, raqamli diskursdagi paralingvistik vositalar zamonaviy axborot jamiyatida kommunikatsiyaning tezkorligi, samaradorligi va ifodaliligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri bo'lib qolmoqda. Shu bois ularni o'rganish tilshunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli diskursda paralingvistik vositalar zamonaviy kommunikatsiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Ular yozma nutqda yetishmaydigan noverbal elementlarni kompensatsiya qilib, muloqotning hissiy va pragmatik jihatdan to'liq amalga oshishini ta'minlaydi. Emoji, stiker, GIF, punktuatsiya belgilarining o'ziga xos qo'llanilishi, shuningdek, katta harflar, so'zlarni cho'zib yozish va ovozli xabarlar orqali inson o'z fikrini yanada aniq, ifodali va ta'sirchan tarzda yetkazish imkoniga ega bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, paralingvistik vositalar kommunikativ ma'noni aniqlashtirish, hissiy ifodani kuchaytirish va noto'g'ri tushunishlarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ular muloqot jarayonini tezlashtiradi, qisqa va lo'nda ifoda imkonini yaratadi hamda ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Natijada, raqamli diskursdagi paralingvistik vositalar nafaqat qo'shimcha element, balki mustaqil semantik va kommunikativ yuk tashuvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ularni chuqur o'rganish zamonaviy tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, raqamli kommunikatsiyaning rivojlanish tendensiyalarini anglashda katta ilmiy ahamiyatga ega.

Tavsiyalar:

- Raqamli muloqotda emoji, stiker va boshqa vositalarni ortiqcha yoki noo'rin ishlatish kommunikativ aniqlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, ularni kontekstga mos va me'yorida qo'llash tavsiya etiladi;

- Paralingvistik vositalarni o'rganishda lingvistik, pragmatik va psixologik jihatlarni kompleks tarzda tahlil qilish zarur. Bu esa ularning kommunikatsiyadagi haqiqiy o'rnini yanada chuqurroq ochib berishga yordam beradi; Raqamli kommunikatsiya madaniyatini rivojlantirish;

- Foydalanuvchilar o'rtasida raqamli muloqot etikasi va madaniyatini shakllantirish muhimdir. Paralingvistik vositalardan to'g'ri foydalanish orqali noto'g'ri tushunishlarning oldini olish va samarali kommunikatsiyani ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

van Dijk T.A. Discourse as Social Interaction // Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. - London; Thousand Oaks: SAGE Publications, 1997.

- 336 p. - Available at: [https://books.google.co.uz/books/about/Discourse_as_Social_Interaction.html?id=QsAhSa3ZyIkC&redir_esc=y\(murojaatsanasi: 25.04.2026\)](https://books.google.co.uz/books/about/Discourse_as_Social_Interaction.html?id=QsAhSa3ZyIkC&redir_esc=y(murojaatsanasi: 25.04.2026)).

Raximova N.U., Abduazizova D.A. Functional features of paralinguistic tools in English communication // Multidisciplinary Journal: Fundamental Research Scientific Journal. - 2025. - Vol. 1, No. 10.